Nieuw perspectief voor Groningen

Startdocument
Economische Agenda

Groningen/Den Haag
22 december 2023

Inhoud

Samenvatting en tijdlijn 3

1 Inleiding 6

2 Op weg naar een Economische Agenda 9

3 Economisch perspectief: richting en samenhang 11
3.1 Speerpunt energietransitie 14
3.2 Speerpunt gezondheid 18
3.3 Speerpunt transities in het landelijk gebied 22
3.4 Onderwijs, onderzoek en arbeidsmarkt stevig verbonden 27
3.5 Een sterk ondernemings- en vestigingsklimaat en een sterk mkb 29
3.6 Hoogwaardige infrastructuur: bereikbaarheid en mobiliteit 30
3.7 Landschap en ruimtelijke kwaliteit: regionaal kapitaal 31

4 Organisatie en financiën 32
4.1 Economische Agenda 32
4.2 Uitvoering 34
4.3 Uitvoeringsorganisatie Economische Agenda 35
4.4 Proces 2024 – 2025 37

Bijlage: geraadpleegde bronnen 38

Colofon 40

Samenvatting en tijdlijn

Dit startdocument is bedoeld als aanzet voor de Economische Agenda voor Groningen die onder leiding van een kwartiermaker in 2024 wordt opgesteld. Het startdocument bevat bouwstenen voor het gesprek tussen overheden, bedrijven, kennisinstellingen en inwoners over deze agenda. En het wil een handvat bieden om in dit gesprek aan de slag te gaan met de vraag: Wat is er nodig om de economie van Groningen[1] te versterken en te vernieuwen, en de Groningers daarmee perspectief te bieden op werk en inkomen, in een omgeving waar zij zich gezond en gelukkig voelen?

De Economische Agenda is één van de vier pijlers van het kabinetsbeleid voor de regio Groningen (inclusief Noord-Drenthe), voor de komende 30 jaar, zoals verwoord in de kamerbrief Nij begun, van april 2023. De tijdlijn op bladzijde 5 laat dat zien.

De andere drie pijlers zijn verduurzaming, een Sociale Agenda en een Agenda Herstel Groningen (schadeherstel en versterking). De kamerbrief Nij begun bevat het antwoord van het kabinet op het rapport van de parlementaire enquête-commissie aardgaswinning (februari 2023). De kamerbrief is ook een antwoord op een dringende oproep van regionale bestuurders en volksvertegenwoordigers. Zij vroegen het kabinet om met een samenhangende en langlopende aanpak te komen, en daar samen met Groningen inhoud aan te geven. Bij de Economische Agenda van Nij begun horen jaarlijkse investeringen van 100 miljoen euro per jaar, van 2026 tot en met 2055, en een eenmalig bedrag van 250 miljoen voor de jaren 2024 en 2025. Ook dat is belangrijk, want de Economische Agenda is naar verwachting rond 1 januari 2025 klaar, maar de economie wacht daar niet op. Kansrijke initiatieven hebben ook vóór 2026 ondersteuning nodig.

Bij het opstellen van dit startdocument is geput uit de vele analyses, plannen en visies die de afgelopen jaren zijn gemaakt over de sterke punten en de ontwikkelingskansen in de economie van Groningen. Daaruit blijkt dat Groningen een belangrijke bijdrage kan en wil leveren aan drie grote maatschappelijke veranderingsprocessen (transities). Dat zijn de komende tijd de economische speerpunten van de regio.

De eerste transitie is de overgang van fossiele naar duurzame energie (energietransitie).

[1] Dit is een startdocument van Rijk, provincie Groningen, Groninger gemeenten en Nationaal Programma Groningen (NPG) samen. De Noord-Drentse gemeenten Aa en Hunze, Noordenveld en Tynaarlo en de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's doen actief mee aan de verdere uitwerking, vanaf december 2023. Dat zal tot aanvullingen leiden. In dit startdocument hebben we het over 'Groningen' of 'de regio'.

De tweede volgt uit het gegeven dat steeds meer mensen steeds langer leven. Ouderen vormen een groeiend deel van de bevolking. Dat noodzaakt tot een andere benadering van zorg en gezondheid: gezond ouder worden, ofwel een meer op preventie gerichte benadering.

De derde transitie is die van de veranderende economie van het landelijk gebied.

Deze drie speerpunten geven richting aan de Economische Agenda. Ze zijn bedoeld ter versterking van de samenwerking tussen overheden, bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en inwoners. De Economische Agenda krijgt een dynamisch karakter, zodat Groningen ook in staat is in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en ruimte te bieden voor nieuwe initiatieven.

Om economische kansen te kunnen verzilveren moet aan belangrijke voorwaarden zijn voldaan. De basis voor economische en ruimtelijke ontwikkelingen is een klimaatbestendig water- en bodemsysteem. Sinds november 2022 zijn "water en bodem sturend" bij besluiten over de inrichting van ons land.[2] Daarnaast moeten onderwijs en arbeidsmarkt goed op elkaar zijn aangesloten om de professionals van de toekomst op te leiden, om te scholen of bij te scholen. En zo is een aantrekkelijk, sterk ondernemings- en vestigingsklimaat noodzakelijk, evenals verdergaande digitalisering in tal van kennis- en bedrijfssectoren. Een hoogwaardige infrastructuur van weg-, spoor- en netwerkverbindingen is een andere vereiste. Dat mag niet gaan ten koste van de kwaliteit van het landschap. Want een mooi, biodivers, robuust en klimaatbestendig landschap is ook een belangrijke voorwaarde voor perspectief: met het oog op de leefkwaliteit én als drager voor de groeiende vrijetijdseconomie.

De agenda richt zich op "brede welvaart" in Groningen. Daarvoor wordt gekeken naar wat nú nodig is om het lokale en regionale ondernemings- en vestigingsklimaat te versterken. En ook naar wat nodig is op de langere termijn. Dat maakt Groningen de komende tientallen jaren een aantrekkelijke regio om te ondernemen, investeren, werken, leren, wonen, leven, én om baanbrekende nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken.

De inzet van zoveel extra geld en de samenwerking tussen zoveel partijen vraagt om een organisatie die slagvaardig is, maar ook transparant en toegankelijk. Op basis van adviezen van de Rijksuniversiteit Groningen bevat dit startdocument daar voorstellen voor.

Criteria bij de selectie van concrete projecten voor de Economische Agenda zijn onder meer: brede welvaartseffecten, de betrokkenheid van het regionale en lokale bedrijfsleven (mkb), meerwaarde door samenwerking met andere geldbronnen, het aandeel privaat kapitaal in de totale investering, toekomstbestendigheid/ duurzame exploitatie, de mogelijkheden leningen te verstrekken met een revolverend fonds[3] en de bijdrage aan de realisering van de inhoudelijke doelstelling.

Bij de uitvoering van de Economische Agenda zal geregeld worden getoetst of activiteiten volgens plan verlopen en voldoende bijdragen aan de brede welvaart. Een punt van permanente aandacht daarbij is de samenhang met de Sociale Agenda, de Agenda Herstel Groningen en de aanpak van de verduurzaming. Deze monitoring stelt bestuurders, bedrijven, kennisinstellingen en volksvertegenwoordigingen in staat zo nodig bij te sturen.

[2] *Kamerbrief* 25 november 2022.

[3] Dat is een fonds voor leningen die worden terugbetaald, zodat het geld telkens opnieuw kan worden gebruikt.

Tijdlijn

Voorwaarden
Aansluiting onderwijs/ arbeidsmarkt
Ondernemingsklimaat/ vestigingsklimaat
Hoogwaardige infrastructuur
Landschap als drager
Plan voor de Groningers: Zo'n dertig Groninger bedrijven en organisaties uit diverse sectoren
Strategische Agenda Akkoord van Groningen: kennisinstellingen, gemeenten en provincie Groningen
Research- en Innovatiestrategie (RIS3 2021-2027): ondernemers, kennisinstellingen, overheden
Toekomstagenda Groningen en Masterplannen: gebiedsgericht, overheid
Baanbrekers: thematisch, kennisinstellingen en bedrijven
3 Speerpunten
Energietransitie
Gezondheid
Economie van het landelijk gebied
Economische Agenda
2019
2023
2024
2026
2030
2055
Start Nationaal Programma Groningen (NPG)
Parlementaire Enquete
Ereschuld
Nij Begun
Stop gaswinning
Startdocument Economische agenda
Eenmalig startkapitaal en financiering lopende ontwikke-lingen en concrete maatregelen
Langjarige financiering
Sociale Agenda
Schadeherstel (IMG)
Versterking (NCG)
Verduurzaming
Agenda Herstel Groningen

Inleiding

Maak de afhandeling van schade die is ontstaan door de winning van aardgas voor inwoners milder, makkelijker en menselijker. Geef inwoners snel duidelijkheid over de versterking van woningen. En bied de regio perspectief. Dat zijn de eerste drie van in totaal vijftig aanbevelingen in *Groningers boven gas*, het rapport van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning, dat is verschenen op 24 februari 2023. Naar aanleiding van het rapport van de enquêtecommissie hebben de tien gemeenten in Groningen, de twee waterschappen en de provincie Groningen in de notitie *Ereschuld: herstel en perspectief voor Groningen (maart 2023)* opgeroepen tot een langlopende en samenhangende aanpak van de aardbevingsproblematiek. De notitie Ereschuld is gesteund door alle Groninger volksvertegenwoordigers. De strekking ervan is: zorg dat herstel en versterking hand in hand gaan met het bieden van nieuw perspectief, en werk dit zorgvuldig uit, samen met de Groningers.

De kamerbrief *Nij begun (april 2023)* bevat het antwoord van het kabinet op het rapport van de enquêtecommissie en de reactie van de regio daarop. In Nij begun heeft het kabinet voor een periode van 30 jaar ingrijpende maatregelen en omvangrijke investeringen toegezegd in de regio Groningen, waartoe ook de gemeenten in Noord-Drenthe behoren.

De betrokken gemeenten uit Groningen en Noord-Drenthe

1 Aa en Hunze
2 Eemsdelta
3 Groningen
4 Het Hogeland
5 Midden-Groningen
6 Noordenveld
7 Oldambt
8 Pekela
9 Tynaarlo
10 Stadskanaal
11 Veendam
12 Westerkwartier
13 Westerwolde

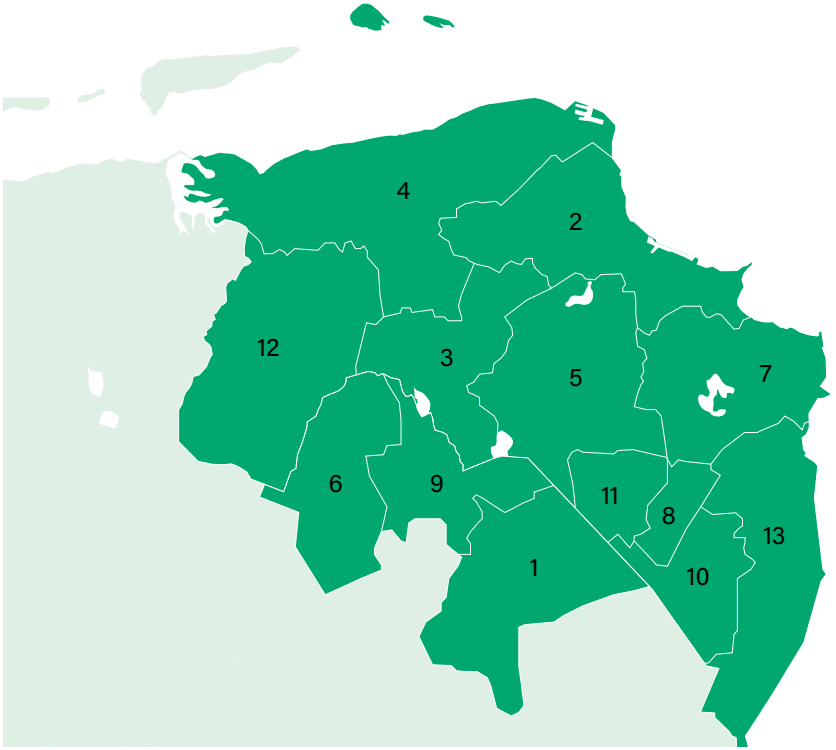

Eén aanpak, vier pijlers
Nij begun schetst een aanpak gebaseerd op vier pijlers: schadeherstel en versterking, verduurzaming, welzijn en sociaal herstel en economie. In de kamerbrief kondigt het kabinet aan hiervoor samen met de regio een gezamenlijke agenda op te stellen voor de komende dertig jaar, bestaande uit drie deelagenda's. Om te beginnen een *Agenda Herstel Groningen*. Die omvat bestaande en nieuwe maatregelen gericht op herstel, versterking en verduurzaming. Daarnaast een *Sociale Agenda* voor welzijn en sociaal herstel. Daarvoor is inmiddels een kwartiermaker aangesteld. En als derde een *Economische Agenda*. Die is gericht op economische structuurversterking en op drie grote thema's van ontwikkeling en verandering: duurzame energie, gezondheidstechnologie & preventieve gezondheid en landbouw & landelijk gebied. Dit startdocument geeft de aanzet voor de Economische Agenda.

Gezamenlijke aanpak en verantwoordelijkheid
Rijk en regio beschouwen de in Nij begun aangekondigde gezamenlijke aanpak als een eenmalige kans om Groningen recht te doen. En ook als een grote en gezamenlijk verantwoordelijkheid en verplichting. Dit is dan ook een startdocument van Rijk en regio samen, met de kanttekening dat de Noord-Drentse gemeenten Aa en Hunze, Noordenveld en Tynaarlo intensief worden betrokken bij de verdere uitwerking, vanaf december 2023. Dat geldt ook voor de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's. Dit kan leiden tot aanvullingen en nuanceringen. Met het oog op de leesbaarheid schrijven we in deze startnotitie steeds Groningen of (de) regio.

De maatregelen in de drie deelagenda's hebben effecten op verschillende schaalniveaus. Ze hangen nauw met elkaar samen, en vragen om zorgvuldige en voortdurende afstemming.

De Agenda Herstel Groningen is gericht op schadeherstel, veiligheid en perspectief in eigen huis of werkomgeving. Dat moet ertoe leiden dat Groningers over een paar jaar weer net zo veilig wonen als inwoners van andere provincies. Hun huis moet weer een *thuis* worden. Het Rijk (inclusief het Instituut voor Mijnbouwschade en de Nationaal Coördinator Groningen) en de regio (inclusief het Samenwerkingsverband Noord-Nederland) intensiveren hiervoor hun samenwerking en ontzorgen daarmee de Groningers.

Met de Sociale Agenda wordt de blik verruimd van woning naar (directe) leefomgeving, welzijn en sociaal herstel. Hoe kunnen we de sociale gevolgen van de gaswinning herstellen, de leefbaarheid versterken en inwoners nieuwe kansen bieden?

Duurzame economische versterking
De Economische Agenda zet in op duurzame economische versterking van de regio. De effecten ervan kunnen voor een aantal onderwerpen van belang zijn voor geheel Noord-Nederland. We gaan uit van de kracht van de regio en van de mensen die er wonen, zodat zij kunnen meedoen én meeprofiteren. Investeren in de arbeidsmarkt heeft prioriteit. De economie van de toekomst vraagt om professionals die zijn toegerust op de veranderende vraag naar arbeid. Daarbij gaat het zowel om (nieuwe) praktische banen als nieuwe kennisbanen, in de wetenschap dat de arbeidsmarkt krap is en de bevolking vergrijst. Het is van groot belang jonge mensen te binden aan de regio.

Opgave voor kwartiermaker
In dit startdocument wordt de opgave geformuleerd waarmee de toekomstige kwartiermaker aan de slag gaat bij het opstellen van de Economische Agenda.

Het startdocument bevat een eerste aanzet voor deze agenda, maar biedt tegelijkertijd ruimte om in 2024 tot een gedragen en uitgewerkte Economische Agenda te komen.

Lange looptijd, brede welvaart
De Economische Agenda en de Sociale Agenda hebben een looptijd van 30 jaar; veel langer dan de Agenda Herstel Groningen. Ze gaan ook over een groter gebied dan dat van woningen, scholen en bedrijven. De Economische Agenda en de Sociale Agenda zijn beide gericht op het vergroten van de 'brede welvaart'. Brede welvaart gaat niet alleen over materiële welvaart, maar ook over 'welbevinden.' Daaronder valt alles wat mensen van waarde vinden: gezondheid, onderwijs, milieu en natuur, directe leefomgeving, sociale contacten, persoonlijke ontplooiing en veiligheid. De Economische Agenda richt zich op de regionale economie; een belangrijke bouwsteen voor brede welvaart

Samenwerking en transparantie
De inwoners van Groningen verwachten samenhang in de oplossingen voor alle schade, zorgen en problemen die zij hebben door de aardgaswinning. Dat willen we bereiken door nauw samen te werken met kennisinstellingen, bedrijven, organisaties en inwoners en hun vertegenwoordigers, en door steeds te laten zien wat de (beoogde) resultaten daarvan zijn. Transparantie is daarbij het sleutelwoord; een absolute voorwaarde voor herstel van het geschonden vertrouwen. Daarom laat het Rijk de voortgang van werkzaamheden zien in de *Staat van Groningen*. Het Rijk en de regio bespreken die twee keer per jaar. Dat wordt wettelijk geregeld en maakt het mogelijk tussentijds bij te sturen. Een online monitor stelt iedere belangstellende in staat het werk en de resultaten ervan te volgen. Dat geldt voor de Economische Agenda, en ook voor de drie andere pijlers uit Nij begun.

2 Op weg naar een Economische Agenda

Welke gerichte inspanningen dragen het meest bij aan een omgeving waarin inwoners een gezond en gelukkig bestaan kunnen hebben en een goed inkomen kunnen verdienen? Aan werkgelegenheid met een blijvend karakter én de mogelijkheid tot verdere en verantwoorde groei? Aan een aantrekkelijk ondernemers- en investeringsklimaat in de regio Groningen en aan meer verdienvermogen? Aan economisch perspectief en brede welvaart? Dat zijn vragen waar de Economische Agenda antwoord op wil geven. En dat zijn tegelijk de vragen die we via dit startdocument voorleggen aan bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en inwoners en hun vertegenwoordigers. Gemeenten, waterschappen, provincie en het Rijk nodigen kennisinstellingen, bedrijven en inwoners uit de Economische Agenda samen op te stellen, onder leiding van de kwartiermaker.

Het doel is om te komen tot een breed gedragen Economische Agenda, en afspraken te maken over de gezamenlijke uitvoering daarvan. De Economische Agenda moet richting geven en tegelijk een dynamisch karakter hebben. Dat wil zeggen: ruimte bieden om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en nieuwe kansen die zich voordoen.

Richting geven en ruimte bieden
In de Economische Agenda staan drie thema's van verandering en ontwikkeling centraal. Ze zijn omschreven in Nij begun, ze zijn gebaseerd op eerdere plannen, visies en analyses van regionale overheden, bedrijven en kennisinstellingen, en ze gelden als krachtig en kansrijk. Dat zijn:

- Energie: energietransitie als drager en aanjager;
- Gezondheid: van zorg naar gezond en gelukkig ouder worden;
- Transities in het landelijk gebied: naar een toekomstbestendig landelijk gebied.

Door in te zetten op deze speerpunten ontwikkelen we slagkracht en maken we vaart. Door tegelijk open te staan en in te spelen op nieuwe ontwikkelingen, op nieuwe omstandigheden en op nieuwe initiatieven geven we de agenda een dynamisch karakter. Dat is een grote opgave. Het is in Nederland niet eerder vertoond dat zoveel extra geld beschikbaar komt voor één regio. Die keuze biedt unieke kansen voor het vergroten van de brede welvaart in Groningen, en brengt tegelijk ook een grote verantwoordelijkheid met zich mee.

Het rapport van de enquêtecommissie en de reactie van het kabinet daarop markeren het einde van het tijdperk van de winning van aardgas in Groningen.

De gaswinning is in oktober 2023 gestopt. Met de Economische Agenda en de Sociale Agenda richten we onze blik op een toekomst zonder gaswinning. Het denken daarover is al eerder begonnen, en het Rijk en de regio investeren al in die toekomst. Dat gebeurt onder meer via het Nationaal Programma Groningen (NPG), dat in 2019 van start is gegaan.

Veel denkwerk is ook al verricht op het gebied van onder andere de ruimtelijke omgeving en zeehavens, onderwijs en gezondheidszorg. Dat is gedaan door ondernemers, kennisinstellingen, inwoners, provincies, het Rijk, waterschappen en gemeenten, voor grotere gebieden, of voor een kleiner, afgegrensd gebied.

Plannen en ambities zijn er volop in Groningen. Een overzicht vindt u in de bijlage van dit startdocument. Samenhang tussen de plannen en goede samenwerking tussen overheden, onderwijs, bedrijfsleven en inwoners (de zogenoemde 'quadruple helix') is dringende noodzaak om de aanwezige kansen in de regio te kunnen verzilveren. Want uiteindelijk gaat het niet om de plannen, maar om de resultaten ervan: daadwerkelijke investeringskracht zodat Groningers en Drenten er beter van worden.

In het volgende hoofdstuk werken we dit verder uit. Wat is de kern van plannen en initiatieven die al zijn vastgesteld, of die worden voorbereid? Waar bouwen we op voort, en waarop leggen we extra nadruk? Hoe zorgen we dat de agenda richting geeft en zorgt voor samenhang in acties die hetzelfde speerpunt betreffen? Hoe zorgen we dat de agenda tegelijk flexibel en dynamisch is én ruimte biedt om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en nieuwe initiatieven? Alleen al gelet op de lange looptijd ervan is dat vereist.

Lange looptijd, brede samenwerking

De looptijd van de Economische Agenda is 30 jaar – een generatie lang. We maken de agenda voor de inwoners van nu én straks. In die 30 jaar stelt de regering daar jaarlijks 100 miljoen euro voor beschikbaar, en bij aanvang eenmalig 250 miljoen. In totaal gaat het om ruim 3,5 miljard euro. Voor de Sociale Agenda is een vergelijkbaar bedrag beschikbaar: eenmalig 500 miljoen, en daarna elk jaar 100 miljoen euro.
Dat geld is hard nodig, maar geld alleen is niet genoeg om Groningen nieuw perspectief te bieden. Het gaat er allereerst om dat er overeenstemming bestaat over wat we moeten verstaan onder perspectief voor Groningen en de Groningers. Voor de beste besteding van het geld gaat het er vervolgens om dat overheid, kennisinstellingen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners goed samenwerken bij het maken en uitvoeren van plannen. Hoe geven we invulling aan die samenwerking? En hoe organiseren we uitvoeringskracht? Hoofdstuk 4 bevat daarvoor een aanzet, mede gebaseerd op adviezen van de Rijksuniversiteit Groningen. Dit hoofdstuk levert ook een aanzet voor een afwegingskader: welke projecten dragen daadwerkelijk bij aan het verhogen van de brede welvaart in de regio?

3 Economisch perspectief: richting en samenhang

Groningen krijgt nieuwe impulsen door de adviezen van de parlementaire enquêtecommissie, de reacties daarop van het Rijk en de regio, en het kabinetsbesluit extra geld beschikbaar te stellen voor Groningen.

In het Nationaal Programma Groningen werkt een deel van de overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners al samen aan de toekomst van Groningen. Het Nationaal Programma Groningen is in 2019 van start gegaan en loopt tot 2030. Het programma heeft een breed werkterrein: van economie en werkgelegenheid, tot onderwijs, leefomgeving en natuur en klimaat.

Daarnaast hebben gemeenten, provincie, bedrijven en kennisinstellingen de afgelopen jaren gewerkt aan diverse visies en plannen voor grote veranderingsopgaven (transities) die voortbouwen op de kracht van de regio. In dat verband noemen we in het bijzonder de *Research & Innovation Strategy for Smart Specialisation (RIS3)*, een gezamenlijke visie van ondernemers, universiteit, hogescholen en overheden. En ook de *Strategische Agenda* van het Akkoord van Groningen, het samenwerkingsverband van Groninger kennisinstellingen en overheden.

Van grote betekenis voor de Economische Agenda zijn ook de gebiedsgerichte 'masterplannen' voor zeehavens, het landelijk gebied, campussen voor onderwijs en onderzoek, regionale centra en het gebied Oost-Groningen. Die komen alle voort uit de *Toekomstagenda Groningen* (2021). Onder regie van het Nationaal Programma Groningen zijn andere belangrijke en vernieuwende plannen opgesteld: de zogenoemde 'baanbrekers.' Dat zijn plannen op het gebied van energie (waterstof), gezondheid, landbouw en voedsel, circulaire economie en vrijetijdseconomie.

De koers: speerpunten, voorwaarden en acties

De drie speerpunten zijn gedestilleerd uit deze visies en plannen. Door deze speerpunten lopen als rode draden specifieke *voorwaarden en opgaven*. Zij vormen als het ware de basis voor economisch succes. Een goede en stevige aansluiting van arbeidsmarkt, onderwijs en onderzoek is zo'n cruciale voorwaarde. Een andere voorwaarde is de aanwezigheid van een goed ondernemings- en vestigingsklimaat en een sterk mkb. Uitstekende bereikbaarheid en een toekomstbestendige fysieke infrastructuur is de derde voorwaarde die bijzondere vermelding verdient.

Van heel andere aard, maar van net zo groot belang, is dat het landschap en de bebouwing aantrekkelijk zijn en uitnodigen tot bewegen en ontmoeten. Want de kwaliteit van het landschap is een belangrijke basis voor investeringen in toerisme en recreatie. En vooral – en allereerst – voor het woonplezier, het welzijn en de gezondheid van inwoners. Een robuust en klimaatbestendig water- en bodemsysteem is onlosmakelijk verbonden met de kwaliteit van het landschap.

Van groot belang is ook de beschikbaarheid van een hoogwaardige digitale infrastructuur en de aanwezigheid van een sterke ICT-sector. Veel innovaties hebben te maken met digitalisering van werkprocessen. Digitalisering zal een cruciale rol spelen in de economische ontwikkeling. Dat biedt kansen nieuwe producten en diensten te ontwikkelen, en biedt grote groepen mensen de mogelijkheid daaraan deel te nemen. Ook jongeren, die perspectief nodig hebben om in de regio te blijven wonen.

Al deze voorwaarden leiden tot opgaven voor overheden, bedrijven en kennisinstellingen. Een aantal daarvan is ook voor de Sociale Agenda van groot belang. Dat maakt nog eens duidelijk dat goede afstemming tussen beide essentieel is. Die afstemming betreft natuurlijk ook de Agenda Herstel Groningen en de aanpak van verduurzaming.

In dit hoofdstuk lichten we de drie speerpunten en de voorwaarden en opgaven toe, schetsen we de stand van zaken zonder daarin volledig te kunnen of willen zijn en geven we een beeld van de gewenste vervolgstappen Daarbij houden we voor ogen dat economie, ruimtelijke kwaliteit en landschap, zorg, onderwijs en welzijn alles met elkaar te maken hebben. ‘Integraal’ werken heet dat vanuit het perspectief van beleidsmakers; zorgen voor complete oplossingen vanuit het perspectief van inwoners. We werken daaraan door de verschillende agenda’s actief op elkaar af te stemmen. En ook door ruimtelijke uitwerkingen te maken voor activiteiten met gevolgen voor ruimte en landschap. Hoe passen we nieuwe ontwikkelingen in met respect voor de kwaliteiten van het landschap en de omgeving?

Meerwaarde voor iedereen

Waarom is het werken aan de speerpunten, voorwaarden en opgaven zo belangrijk voor iedereen die in Groningen en Noord-Drenthe woont, werkt, onderneemt, leert, studeert of onderzoekt, of recreëert? Waarom reikt het belang ervan in veel gevallen verder, ook tot in andere delen van Noord-Nederland?

Investeren in de regionale en lokale economie leidt direct én op langere termijn tot meer banen voor alle opleidingsniveaus. Onderwijs, scholing en digitalisering bieden inwoners en ondernemers betere perspectieven op duurzame groei, op werk en daarmee op inkomen, leefkwaliteit en investeringsvermogen. Een goed ondernemers- en vestigingsklimaat versterkt het midden- en kleinbedrijf en lokale ondernemers en voorziet zo in regionale voorzieningen en diensten. Lokale ondernemers dragen vervolgens weer bij aan versterking van het lokale culturele en commerciële aanbod. Versterking en verbreding van voorzieningen draagt bij aan de leefbaarheid en toekomstbestendigheid van dorpen en kernen.

De energietransitie biedt duurzaam perspectief voor het midden- en kleinbedrijf en de industrie en biedt toekomstbestendige werkgelegenheid in praktische beroepen en kennisbanen. Groningen draagt op deze manier ook substantieel bij aan de Nederlandse klimaatdoelstellingen.

Investeren in vernieuwingen in de gezondheidswetenschapen (life sciences) leidt tot wereldwijde toepassingsmogelijkheden. Daar profiteren ook Groningers direct van: meer gezonde jaren door preventie, een gezonde levensstijl en bereikbare en toegespitste medische zorg. Maar ze dragen ook bij aan de verdere ontwikkeling van een sterke sector.

Een gezonde en duurzame landbouwsector heeft directe betekenis voor ondernemers en inwoners, van gezond voedsel tot nieuwe ondernemingskansen in de agrofoodsector. Voor de kwaliteit van natuur en landschap is een gezonde en duurzame landbouwsector van het grootste belang.

Stimuleren van de vrijetijdseconomie leidt tot meer en divers aanbod van toeristische, recreatieve en culturele activiteiten voor inwoners en bezoekers. Gebiedsgerichte investeringen in recreatieve infrastructuur, zoals in vaarwegen, fiets- en wandelpaden, versterken de leefbaarheid en maken Groningen aantrekkelijker als woon-, werk- en recreatiegebied. Dat leidt tot beter bereikbare voorzieningen, tot meer werkgelegenheid, meer bestedingen en een betere verdeling van de brede welvaart.

Economische ontwikkelingen kunnen ook invloed hebben op het basiskapitaal van Groningen: de landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten. Door zorgvuldig om te gaan met ruimtelijke inpassing en waar mogelijk nieuwe kwaliteit toe te voegen (zoals in water, groen en biodiversiteit), willen we ervoor zorgen dat het fijn blijft om in Groningen te wonen, werken en recreëren. En daarmee investeren we ook weer in de recreatief-toeristische sector, met belangrijke impulsen voor de lokale en regionale economie.

3.1 Speerpunt energietransitie

De ambitie: Energietransitie als drager en aanjager
Het stopzetten van de gaswinning leidt tot verschuivingen op de arbeidsmarkt. Groningen heeft een lange geschiedenis – en daarmee een voorsprong ten opzichte van andere regio's – als het gaat om energiewinning: van turf tot olie, gas en energie uit zon en wind. Groningen heeft ook een lange historie in het dragen van de schadelijke gevolgen van de energiewinning. Het is onze ambitie een substantiële bijdrage te leveren aan de energietransitie die nú in volle gang is, en die te benutten voor de inwoners en als drager en aanjager voor bestaande en nieuwe economie en werkgelegenheid op mbo-, hbo- en wo-niveau. Dat doen we onder meer door in te zetten op de productie en toepassing van waterstof, door vergaande elektrificatie en door stevig in te zetten op de warmtetransitie. Bijzondere vermelding verdient het samenwerkingsverband *Chemport Europe*, dat de drie noordelijke provincies bestrijkt en overheden, bedrijven en kennisinstellingen verbindt: van Heerenveen, tot Emmen en Delfzijl en de Eemshaven.

Samenwerking in de waterstofketen en met de maakindustrie is essentieel om waterstof succesvol in te kunnen zetten. Dat geldt ook voor concentratie van kennis rondom waterstoftoepassingen en ruimte voor de start van nieuwe bedrijven ('start-ups') en de groei van bestaande ('scale-ups.') De regio wil op die manier een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van het Klimaatakkoord. Een absolute voorwaarde is dat bewoners hier de komende tijd de vruchten van plukken, en dat de grootst mogelijke zorg wordt besteed aan de mogelijke gevolgen voor het landschap.

Wat gebeurt er al?
We bouwen voort op tal van lopende initiatieven. In deze paragraaf geven we daarvan een aantal relevante voorbeelden, zonder daarbij de pretentie te hebben volledig te zijn.

In het nieuwe energiesysteem speelt waterstof een belangrijke rol. Waterstof kent vele toepassingen. Het is grondstof in de industrie, energiedrager voor de opslag van elektriciteit, en producent van warmte. Daarmee is waterstof nu vooral voor de industrie en (het internationaal transport) van groot belang.

De verwachting is dat de productie en het gebruik van groene waterstof de komende jaren flink zal toenemen. In Noord-Nederland en met name in Groningen is de ontwikkeling van (groene) waterstof al een tijd bezig. Zo is Noord-Nederland aangewezen als de eerste door de Europese Commissie erkende Hydrogen Valley van Europa.

Het Rijk en de regio werken samen bij de ontwikkeling van windparken op zee. De ambitie is dat tenminste 33 procent van de nog aan te leggen nationale capaciteit van energie uit wind op zee zal aanlanden in de provincie Groningen. De resultaten van onderzoek naar de mogelijkheden van aanlanding in de Eemshaven worden hierbij betrokken. Van groot belang daarbij is dat dit bijdraagt aan een beter, toekomstbestendiger en mooier Groningen. Een voorwaarde voor de aanlanding is een goede ruimtelijke inpassing. Het gaat om aanlanding met zo min mogelijk negatieve gevolgen voor mens en natuur, in het bijzonder voor Unesco Werelderfgoed de Waddenzee.

Om deze elektriciteit uit windenergie om te zetten in waterstof zijn elektrolysers nodig, op zee en/of op het land. Dat is nog punt van nader onderzoek. Een ander punt van onderzoek is de vraag of en hoe de energierekening van Groningers kan worden verlaagd met de opbrengsten van de productie van waterstof. We beginnen met twee pilots voor de productie van waterstof op zee. Het Rijk heeft besloten om de eerste pilot voor 500 Megawatt te ontwikkelen in het gebied ten noorden van de Wadden, en de aanlanding te laten plaatsvinden in Noord-Nederland.

De windenergie van zee is van groot belang voor de verdere elektrificering van ons toekomstige energiesysteem. Om netcongestie te voorkomen is het nodig tijdig te anticiperen op grootschalige elektrificatie, zoals in de industrie en door het gebruik van elektrische voertuigen en warmtepompen. Uitbreiding en verzwaring van het elektriciteitsnetwerk is een uitdaging, maar ook een kans, in het belang van verschillende partijen, waaronder inwoners en bedrijven. Daarbij onderzoeken we of het mogelijk is een deel ondergronds aan te leggen, zonder dat dit ten koste gaat van de leveringszekerheid.

Inmiddels zijn er tal van grote en kleine projecten die gericht zijn op groene waterstof. Veel van de initiatieven hangen samen met de industrie van de Eemshaven en Delfzijl. Daar wordt ook nu al waterstof gebruikt als grondstof, maar dan op basis van aardgas (‘grijze waterstof’). Vervanging van deze grijze waterstof door groene waterstof leidt tot belangrijke verduurzaming van de industrie. Ook voor hoogwaardige industriële verwarming, in het mkb en in de transportsector wordt al gewerkt aan de verdere ontwikkeling van waterstoftoepassingen. Daarbij gaat het onder meer om zwaar transport en transport over lange afstanden, inclusief scheepvaart. Ook voor de landbouwmechanisatie biedt waterstof toepassingsmogelijkheden.

Waterstof kan via het bestaande gasleidingnetwerk worden vervoerd en via de deels nog aan te leggen ‘waterstofbackbone’. Die verbindt vijf nationale industriële clusters met elkaar. Met de beoogde aansluiting op de beoogde gasrotonde bij Scheemda komt ook een verbinding tot stand met Noord-Duitsland. Dat versterkt de positie van Groningen als exporteur van waterstof. En het biedt de mogelijkheid om in de regio aan te sluiten met innovaties en kennisontwikkeling. Ook het mkb is daarbij gebaat.

Lokaal zetten we in op het toepassen van geothermie, warmte/koude opslag en het ontwikkelen van warmtenetten. De uitwerking hiervan vindt plaats in samenhang met de Agenda Herstel Groningen. Zo gaan schadeherstel en versterking hand in hand met verduurzaming en economische versterking.

Voorwaarden en opgaven
De ontwikkeling van energie- en andere infrastructuur heeft gevolgen voor het landschap, de natuur en het ruimtegebruik. Hoe kunnen we nieuwe gebouwen voor bewerking, opslag en transformatie en nieuwe (ondergrondse) hoogspanningsverbindingen en leidingen goed inpassen en combineren met ander ruimtegebruik, met respect voor de omgeving en haar inwoners? Hoe zorgen we voor beschikbaarheid van voldoende zoet water bij de energietransitie, ook in tijden van aanhoudende droogte?

Regionale, nationale en internationale samenwerkingen zijn cruciaal om de energietransitie te versnellen. Dit omvat partnerschappen tussen overheden, bedrijven, kennisinstellingen en inwoners. In de energie- en industriesector is die samenwerking volop gaande. Voorzetting en versterking daarvan is een opgave. Zo behouden we kennis voor het Noorden en leiden we op en scholen we om voor deze nieuwe waterstofeconomie. Dit resulteert op een aantal plekken in Noord-Nederland in innovatieve projecten en opleidingsprogramma's gericht op de energietransitie, waaronder die in de waterstoftechnologie. De gemeenten Groningen en Eemsdelta lopen daarin voorop.

De energietransitie vereist grote investeringen. Overheidssubsidies, fiscale prikkels en private investeringen zijn nodig om die mogelijk te maken.

De Eemshaven is een van de beoogde aanlandingsplaatsen van elektriciteit van windmolens op zee. Daarmee speelt de haven een belangrijke rol bij de energietransitie, net als die van Delfzijl. Foto Stella Dekker.

Naar een concrete agenda

- Vervolg Programma Zeehavens, in combinatie met de planontwikkeling voor het NOVEX-gebied Groningen. Een samenhangend en gebiedsgericht programma voor de Groninger zeehavens en het gebied tussen de stad Groningen, Hoogezand en de Waddenzee. Onderdelen daarvan zijn:
  - Zorgen dat de aanlanding van energie van windmolens op zee en aanverwante ontwikkelingen succesvol worden gerealiseerd, met oog voor de natuur en de omgeving.
  - Investeringen in infrastructuur en voorzieningen.
  - Mogelijk maken van verduurzaming en energietransitie van bedrijven en woningen in het gebied.
  - Versterking van het economisch profiel van de zeehavens en de bijbehorende terreinen, onder meer door het verder ontwikkelen/herstructureren van bestaande bedrijventerreinen.
  - Versterking en klimaatbestendig maken van het landschap.
  - Verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit, de natuur, de leefbaarheid en de leefkwaliteit.
  - Financiering van elektrolyseproject ‘Djewels’.
- Vervolg geven aan programma’s (masterplannen) voor regiocentra en Oost-Groningen.
- Maatregelen gericht op het realiseren van positieve effecten van waterstofinvesteringen voor de Groningers. Dat kan zijn op het terrein van kennis en innovatie, ondersteuning van het regionale en/of lokale mkb, maar ook op het terrein van het tegengaan van energiearmoede.
- Opzetten en inrichten van een waterstofcampus.
- Door verdere investeringen in innovatieve bedrijven binnen het chemiecluster en door het bevorderen van de verdere opbouw en concentratie van expertise en technologische vooruitgang, kan het chemiecluster een belangrijke pijler vormen voor de regionale en nationale economie. Dit bevordert de concurrentiekracht van individuele bedrijven. Het draagt ook bij aan de ontwikkeling van een veerkrachtige en duurzame industriële sector. Dat versterkt het industriebeleid van de regio.
- Het versterken van de relatie van het chemiecluster met de Rijksuniversiteit Groningen en met name met de vakgroepen die aansluiting vinden bij het chemiecluster.
- Transformatie en revitalisering van bedrijventerreinen.
- Vormgeven aan fiscale prikkels door het Rijk.

3.2 Speerpunt gezondheid

De ambitie: Van zorg naar gezond en gelukkig ouder worden
We willen dat Groningers een zo lang mogelijk gezond en gelukkig leven hebben. Daarvoor willen we het zorgaanbod in Groningen versterken en de gezondheid van de Groningers verbeteren. Innovaties die we hiervoor realiseren zorgen voor een toekomstbestendige zorgstructuur en een bruisende sector gezondheidstechnologie. Innovaties richten zich onder andere op meer preventie van zorg (van behandelen naar voorkomen), het voorkomen van onnodig medicijngebruik, vroegtijdige signalering van ziekte en betere diagnostiek. Dat maakt het mogelijk ziektes in een eerder stadium te behandelen, met betere uitkomsten en minder bijwerkingen. In Groningen willen we ook vooroplopen met nieuwe behandelopties en medicijnen, en behandelingen die zijn geoptimaliseerd voor individuen. Ook dat leidt tot betere uitkomsten, en tot minder bijwerkingen. Gerichte investeringen dragen daaraan bij. Zo bouwen we voort op al aanwezige kennis in de regio en dragen we bij aan nieuwe kennis die nationaal en internationaal van waarde is, en die goed is voor werk en werkgelegenheid. Innovaties kunnen bovendien zorgen voor arbeidsverlichting bij professionals en mantelzorgers, werkplezier bij professionals, en dragen eraan bij dat ouderen langer thuis kunnen wonen.

Juist voor het thema gezondheid is een directe verbinding tussen de Economische en Sociale Agenda van doorslaggevend belang. Zo kunnen de specifieke opgaven in de regio rond zorg en gezondheid worden aangepakt door de gezamenlijke inspanningen van onderzoekers, ondernemers en zorgprofessionals. En zo hebben investeringen straks ook echt voor alle Groningers merkbare opbrengsten. Bij de uitwerking van de economische agenda krijgt deze verbinding dan ook bijzondere aandacht, met een belangrijke rol voor de beide kwartiermakers.

Wat gebeurt er al?
Gezond ouder worden is al langer een belangrijk thema bij onderzoek en ontwikkeling in de regio. Deze gezamenlijke en langdurige focus werpt zijn vruchten af. Daar zijn verschillende concrete voorbeelden van te noemen. Ook voor dit speerpunt geldt: het gaat om voorbeelden, niet om een uitputtende opsomming.

De Rijksuniversiteit Groningen, het UMCG, de Hanzehogeschool, NHL Stenden en bedrijven, verenigd in Life Cooperative, werken samen in het cluster HTRIC (Health Technology Research Innovation Cluster). HTRIC bouwt met gezondheidstechnologie aan de toekomst van gezondheid, zorg en werkgelegenheid in Groningen. Op de Healthy Ageing Campus in de stad Groningen werken de Rijksuniversiteit Groningen, het UMCG, de Hanzehogeschool Groningen, mbo-instellingen met succes samen aan initiatieven rond complexe vraagstukken op het gebied van gezond ouder worden. Ook bijvoorbeeld de Health Hub in Roden levert hieraan een belangrijke bijdrage op het gebied van medische technologie. Met het meerjarige programma Lifelines is sinds 2006 een unieke set aan gezondheidsdata verzameld. Dat vormt de basis voor bedrijvigheid in gezondheidstechnologie, en voor nieuwe wetenschappelijke inzichten. Het kabinet heeft toegezegd verder te investeren in Lifelines.

De gezondheidssector werkt intensief samen met kennisinstellingen en (lokale) overheden. Daarbij ligt de nadruk op preventie: het voorkomen van gezondheidsproblemen door het bevorderen van gezonde leefstijlen en het aanbieden van preventieve gezondheidsdiensten. Achttien partijen in Groningen hebben samen een Zorgakkoord afgesloten (Groninger Zorgakkoord). Tot de ondertekenaars behoren de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de provincie Groningen, een aantal gemeenten, de Nationaal Coördinator Groningen (NCG), (woon)zorgaanbieders en een zorgverzekeraar. Het Zorgakkoord is gericht op het verbeteren van de zorg in het Groninger aardbevingsgebied en steunt zorgpartijen in de regio bij de benodigde veranderingen. Dat bevordert de toegankelijkheid van zorg in Groningen.

Het UMCG is de grootste werkgever in de drie noordelijke provincies en deelnemer in de Healthy Ageing Campus in de stad Groningen, samen met de Rijksuniversiteit, de Hanzehogeschool, de gemeente en de provincie Groningen en de bedrijven-vereniging WEST. Foto Stella Dekker.

Voorwaarden en opgaven
Succesvol werken aan een gezond Groningen vraagt intensieve samenwerking tussen overheid, gezondheidszorginstellingen, technologiebedrijven en academische instellingen. Gezamenlijk kunnen zij innovaties stimuleren en doorvoeren. Voortdurende investeringen in onderzoek en ontwikkeling zijn essentieel om nieuwe gezondheidstechnologieën te ontwikkelen en te verbeteren. Van belang daarbij is dat innovaties aansluiten op de (regionale) vraag in de zorg- en welzijnssector. Nieuwe technologie en een goede zorginfrastructuur zijn nodig om hoogwaardige (preventieve) gezondheidszorg te kunnen bieden, evenals een gezonde leefomgeving die uitnodigt tot beweging en ontmoeting. Opleiding en deskundigheidsbevordering zorgen ervoor dat personeel en inwoners vernieuwingen daadwerkelijk kunnen toepassen. Dit gaan we onder andere doen op de Vitaliteitscampus uit het Masterplan Campussen.

Voor de ondersteuning van langetermijn-investeringen in gezondheidstechnologie en preventieve gezondheidszorg zijn duurzame financieringsmodellen en stimulansen nodig. Actieve betrokkenheid van inwoners is cruciaal voor het succes van gezondheidsinitiatieven, en voor het bevorderen van bewustzijn over gezondheidsrisico's en van preventieve maatregelen. Preventie in de gezondheidszorg is ook een belangrijk thema in de Sociale Agenda.

Met vestigingen in onder meer Ter Apelkanaal (foto links) en de stad Groningen is de Koninklijke Avebe een wereldwijde speler. Anno 2023 is Avebe de grootste producent van plantaardige eiwitten in Nederland. Het innovatielab van Avebe staat op de Zernike Campus (foto rechts) in Groningen. Foto's Avebe

Naar een concrete agenda

- Nader uitwerken en uitvoeren van het programma ('baanbreker') Gezondheidszorg/HTRIC (Health Technology Research Innovation Cluster).
- Versterken aantrekkelijkheid van Groningen als werkplek voor zorgprofessionals.
- Ontwikkelen van een vitaliteitscampus.
- Verbetering van e-health toepassingen en robotica.
- Ontwikkeling van 'mixed generation' woningen (smart homes).
- Extra investeringen in het kenniscentrum/ netwerk Healthy Ageing en in de Lifelines biobank.
- Implementatie van afspraken zoals in het Integraal Zorgakkoord (IZA) en de aanpak in de programma's Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen (WOZO) en Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Zorg (TAZ) in de regio Groningen. Dit stemmen we af met de kwartiermaker voor de Sociale Agenda.
- Stimuleren gezondheidsinnovaties en innovaties in gezondheidstechnologie.

3.3 Speerpunt transities in het landelijk gebied

De ambitie: naar een toekomstbestendig landelijk gebied
Een sterke economische basis in het landelijk gebied is van groot belang. Hier wonen 350.000 van de bijna 600.000 inwoners van de provincie Groningen. In de regiokernen en de dorpen is een belangrijk deel van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs en de zorg geconcentreerd. De ontwikkelingen in het landelijk gebied betreffen de landbouw, maar kunnen op termijn ook andere zaken betreffen, zoals gerichte natuurontwikkeling, recreatieparken, kweek van algen en vissen en de aanleg van voedselbossen. Het gaat in alle gevallen om goede inpassing in het landelijk gebied, gebaseerd op een robuust en klimaatbestendig systeem van bodem en water, en op leefbare dorpen en kernen, met een goed aanbod van voorzieningen.

We belichten drie kansrijke toepassingsgebieden: gezonde voedselproductie, circulaire economie en vrijetijdseconomie. Net als bij de andere twee speerpunten tekenen we daarbij aan dat we hierbij niet de pretentie hebben volledig te zijn. Dit startdocument behoeft nadrukkelijk verdere uitwerking, ook op dit punt.

Landbouw
De maatschappelijke overtuiging groeit dat het voor het milieu én voor de menselijke gezondheid goed is om minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten te produceren en te consumeren. Groningen staat voor een grote transitie in de landbouw. Die is gericht op duurzame voedselproductie en op het behoud en versterking van landschap en natuur voor toekomstige generaties. Een extra uitdaging bij de innovatie van de landbouw zijn de effecten van klimaatverandering. Het grondgebruik moet zich aanpassen aan veranderende omstandigheden, zoals verzilting, verdroging en vernatting, wat ook kansen biedt voor nieuwe ontwikkelingen.

Circulaire economie
De schaarste aan grondstoffen en zoet water, het afbouwen van het gebruik van fossiele energie en de noodzaak minder CO_2, stikstof en ander afval te produceren, vragen om een circulaire economie. Hergebruik van producten hoort daar ook bij. Door het versterken van de samenwerking tussen en de onderlinge afhankelijkheid van onder meer de sectoren chemie en agrofood kan Groningen het potentieel van de circulaire economie verder benutten. Relevante en voor Groningen kansrijke toepassingsrichtingen zijn:

- Optimaal benutten (valorisatie) van biomassa voor een bio-gebaseerde economie en voor de warmtetransitie.
- Verminderen van het gebruik van fossiele koolstofbronnen (plastics), het prioriteren van het gebruik van hernieuwbare bronnen en het efficiënt circuleren van bijproducten (CO_2) in industriële processen.
- Natuurinclusieve kringlooplandbouw.
- Terugwinnen van grondstoffen uit afval en afvalwater.
- Gebruik van afval uit de steden als secundaire grondstof voor de chemische industrie, of voor de productie van compost of bio meststoffen voor de landbouwsector. Het industriële cluster in Delfzijl kan hierbij een cruciale rol spelen.

Deze transitie heeft vooral gevolgen voor de inrichting van het landelijk gebied, terwijl de gebruik- en afzetmogelijkheden vooral geconcentreerd zijn in en rondom stedelijk gebied en de Groninger zeehavens. Een samenhangende circulaire aanpak in de industrie en in de landbouw is van belang voor duurzame regionale ontwikkeling. De overgang naar een circulaire economie vraagt naar verwachting meer ruimte op (specifieke) bedrijfslocaties, voor (tussen) opslag en bewerking.

Vrijetijdseconomie

Groningen wil zich verder ontwikkelen als een aantrekkelijke bestemming voor toerisme en recreatie, gekoppeld aan het Groningse DNA, en nauw verbonden met het netwerk van fiets- en wandelroutes in Drenthe. Daarmee krijgt de lokale en regionale economie nieuwe impulsen en verbetert de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van de regio. Vrijetijdseconomie kan bovendien goed samengaan met een meer natuurlijk, klimaatadaptief en biodivers landschap. De transitie van de landbouw kan hieraan een belangrijke bijdrage leveren. Bijvoorbeeld door meer ruimte te maken voor natuurontwikkeling en waterberging. Een ander voorbeeld is het opwaarderen van het Reitdiepdal als gebied van grote cultuurhistorische waarde. De betekenis van water voor het landelijk gebied en de mogelijkheden tot versterking van de watersport (Waddenzee, Dollard, Damsterdiep, plassen, stranden en vaarten) zijn punten van verdere uitwerking.

Wat gebeurt er al?

Op tal van fronten wordt hard gewerkt aan het vormgeven van een toekomstbestendig landelijk gebied. Hieronder een selectie van relevante voorbeelden.

Gezonde voedselproductie.

De ontwikkeling van duurzame, gezonde voedselproductiesystemen krijgt onder meer vorm in het programma FASCINATING (Food Agro Sustainable Circular Nature Technology in Groningen). FASCINATING is een open innovatieprogramma dat (landbouw) bedrijven, kennisinstellingen en de samenleving wil verbinden door samen te werken aan circulaire landbouw: duurzaam en met ruimte voor natuur, met gezonde voeding en gezonde opbrengst als resultaat. Onderdeel van FASCINATING zijn projecten gericht op eiwittransitie, zoals de ontwikkeling van nieuwe gewasrotatieplannen en de bouw van een verwerkingsfabriek voor plantaardige eiwitten, maar ook projecten gericht op het sluiten van de mestkringloop en reductie van kunstmestgebruik.

Circulaire economie

Er vindt al subsidiëring plaats van bedrijven en startups die innovatief en duurzaam te werk gaan. Een voorbeeld daarvan is het stimuleren van het mkb om circulair te bouwen. Een ander voorbeeld is het ontwikkelen van een regionale strategie voor inzet van biogrondstoffen. Denk daarbij aan het maken van plastics en van bouwmaterialen op basis van grondstoffen uit de landbouw en uit gewassen zoals hennep. Ander initiatieven zijn ‘Groningen werkt circulair’, Makeport Mercurius in Stadskanaal en de Innovatiehub Oost-Groningen. Partijen weten elkaar steeds beter te vinden, maar er is nog veel nodig om het gebruik van fossiele brandstoffen flink te verminderen en uiteindelijk overbodig te maken.

In Noord-Nederland wordt sinds 2019 in de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw door landbouw-, natuur- en onderwijsorganisaties gewerkt aan de omslag naar een landbouw die de biodiversiteit, bodemkwaliteit, leefbaarheid en het landschap verbetert. In de Green Deal Natuurinclusieve Landbouw in Groen Onderwijs streven de aangesloten onderwijsinstellingen in Groningen naar meer aandacht voor natuurinclusieve landbouw en natuurinclusief ondernemen.

Vrijetijdseconomie

Er lopen diverse projecten en lokale initiatieven die de vrijetijdseconomie stimuleren, met een sterke focus op duurzaamheid, en met regionale culturele waarden als uitgangspunt. Daarbij gaat het onder meer om het ontwikkelen van nieuwe toeristische bestemmingen en evenementen, het verbeteren van recreatieve infrastructuur en landschapsherstel en -ontwikkeling. Er is een ‘Hackathon Challenge’ georganiseerd die heeft geleid tot innovatieve oplossingen voor gastvrij, innovatief en duurzaam ondernemerschap in de vrijetijdssector. Een specialist vrijetijdseconomie adviseert ondernemers over regelingen en financieringsmogelijkheden. Nieuwe wandel-, fiets- en vaarroutes sluiten aan op bestaande netwerken, zoals op de internationale Dollardroute. Bijzonder vermelding verdient een project dat het Groningse fietsknooppuntennetwerk verbindt met het Duitse. Groningen beschikt ook over een zeer uitgebreid, maar nog weinig bekend vaarwegennetwerk. Dat netwerk heeft veel mogelijkheden voor recreatie, toerisme en natuurontwikkeling. Tegelijkertijd heeft water en het vaarwegennetwerk een belangrijke functie in de zoetwatervoorziening van Groningen. Terugkerende evenementen laten bezoekers kennis maken met de regio. Deze evenementen zijn direct van belang voor de bekendheid, het imago en de reputatie van de provincie Groningen.

Het Reitdiepdal (hier bij Aduarderzijl) is een gebied van grote cultuurhistorische waarde. Door te investeren in de landbouwtraditie kan hier nog meer ruimte worden gemaakt voor waterberging, natuurontwikkeling en recreatie. Foto Stella Dekker.

Voorwaarden en opgaven
Voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) werken het Rijk, de provincie, waterschapen en gemeenten al samen aan de transitie van het landelijk gebied, met aandacht voor de unieke economische, fysieke, en culturele kwaliteiten en kenmerken van de verschillende deelgebieden. Bij het Rijk trekken de departementen Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Economische Zaken en Klimaat (EZK) daarbij samen op.

Intensieve samenwerking tussen landbouw, industrie en onderzoeksinstellingen is essentieel voor innovatie en efficiënte circulaire productie. Overheidssteun is nodig om de transitie naar duurzame landbouw en voedselproductie te faciliteren. Het wordt steeds belangrijker een gezamenlijke strategie te hebben voor het beheer en verdelen van zoetwater. Investeringen in onderzoek en onderwijs zijn cruciaal voor de ontwikkeling van nieuwe technologieën en methoden. Het succes van de circulaire ambitie hangt ook af van toepassing van circulaire principes in diverse sectoren. En uiteraard ook met onderwijs en bewustwording. En – heel belangrijk - van een landschap dat toekomstbestendig is, voldoende bestand is tegen extreme droogte en neerslag en tegelijkertijd ruimte biedt voor natuur, landbouw en economie.

Een mooi landschap en goede bereikbaarheid zijn niet alleen van belang voor de woon- en leefkwaliteit, maar ook voor het economisch functioneren en de promotie van het landelijk gebied. Recreanten moeten weten wat daar te doen is, en ze moeten er vervolgens ook kunnen komen. Intensieve samenwerking tussen overheden, bedrijven en culturele instellingen is noodzakelijk om te zorgen voor het ontwikkelen van een aantrekkelijk vrijetijdsaanbod.

Ook goede samenwerking met de Agenda Herstel Groningen is hierbij van groot belang. Dit omdat vaak dezelfde partijen betrokken zijn bij opgaven in deze beide agenda’s. Daarbij valt te denken aan agroproductie, herstel en verduurzaming, cultureel erfgoed, natuur en biodiversiteit.

Naar een concrete agenda

- Het Programma (Masterplan) Landelijk Gebied bevat meerdere projecten die kunnen bijdragen aan duurzame ontwikkeling in de regio Groningen. Zowel aan het perspectief voor inwoners als aan de transitie van het landelijk gebied door de inzet op opgaven rond natuur, landbouw, klimaatadaptatie, landschap en beleving. Deze projecten bevinden zich in verschillende fasen van ontwikkeling. In de Economische Agenda kunnen zij verder worden uitgewerkt.
- Voorzetting Programma (Masterplan) transitie Landelijk Gebied, Waterveiligheid en Klimaatrobuuste watersystemen.
- Voortzetting Programma (Masterplan) Zeehavens, met als belangrijk onderdeel de uitbreiding van de Eemshaven naar de Oostpolder (Programma Eemshaven Plus). Het Programma Zeehavens combineert de groei van de havens en de bedrijvigheid met de ontwikkeling en leefbaarheid van het omringende landelijk gebied.
- Voortzetting Programma Oost-Groningen.
- Voortzetting Programma (Masterplan) Regiocentra. Daarin wordt onder meer het verzorgende belang benoemd van regionale kernen.
- Ondersteuning van boeren en voedselproducenten bij de overstap naar duurzame en gezonde productiemethoden als natuurinclusieve kringlooplandbouw, waaronder voortzetting van het partnerschap rijk-regio voor natuurinclusieve landbouw na de Regio Deal (2023).
- Samenwerken aan een strategie voor gezonde en vitale landbouwbodems.
- Investeren in maatregelen om de CO_2-uitstoot door veenoxidatie te beperken.
- Investeren in onderzoek naar duurzame landbouwpraktijken en gezonde voedselproductie.
- Voortzetting van FASCINATING (Food Agro Sustainable Circular Nature Technology in Groningen).
- Ontwikkelen van faciliteiten en systemen voor lokale voedseldistributie en -verwerking (lokale voedselketens): samenwerking in het kader van de ‘van boer naar bord strategie’ (‘Farm-2-Fork’)
- Bevordering van onderzoek en ontwikkeling in circulaire technologieën en bedrijfsmodellen.
- Bedrijven ondersteunen en stimuleren circulaire principes te integreren.
- Versterken van de samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen om circulaire initiatieven te bevorderen.
- Voortzetting Programma (‘baanbreker’) Vrijetijdseconomie; uitbreiden en verbeteren van gastheerschap en faciliteiten voor toerisme en recreatie en het ontwikkelen van duurzame toeristische initiatieven die het milieu respecteren en bijdragen aan de lokale gemeenschap.
- Ontwikkelingen en investeringen ter versterking van waterrecreatie.
- Ontwikkeling van (potentieel exporteerbare) technologie voor het tegengaan van ontzilting en bodemdaling.

3.4. Onderwijs, onderzoek en arbeidsmarkt stevig verbonden

Kennisinstellingen zijn grote werkgevers in onze regio, en krachtige gangmakers in de noordelijke economie. Ze leiden talenten op, en bieden talenten perspectieven voor hun verdere ontwikkeling. Voor duurzame economische groei en innovatie zijn ze van het grootst mogelijke belang. Om onze economische en maatschappelijke ambities te realiseren zijn goed onderwijs en (bij) scholingsmogelijkheden nodig, naast een stevige verbinding tussen onderwijs, onderzoek en arbeidsmarkt. Goed basis- en voortgezet onderwijs is het fundament voor een duurzame aantrekkelijke woonomgeving. Het basisonderwijs staat in sommige dorpen onder druk. Bij dit onderwerp ligt samenwerking met en actie vanuit de Sociale Agenda voor de hand.

Op *campussen* werken onderwijsinstellingen (mbo, hbo en universiteiten) en bedrijfsleven nauw samen, en ontmoeten theorie en beroepspraktijk elkaar. Campussen zijn fysieke én online broedplaatsen voor kennisontwikkeling en innovatie, met een belangrijke faciliterende rol voor de overheid. Uitstekend functionerende ICT is een onmisbare succesfactor voor het samenspel tussen de betrokken partijen.

In Groningen richten we ons met nadruk op de transities in energie, gezondheid en het landelijk gebied. Gespecialiseerde opleidingen en onderzoeksprogramma's sluiten direct aan bij de behoeften van deze sectoren. We richten ons daarbij op jongeren en op talenten die we willen vasthouden voor de regionale economie, maar zeker ook op her- en bijscholing van de huidige beroepsbevolking. Dat is nodig voor duurzame inzetbaarheid van volwassenen op de arbeidsmarkt. Die is voortdurend in beweging, en vraagt om steeds weer nieuwe en andere vaardigheden van professionals op elk niveau: mbo, hbo en wo. Hoge prioriteit heeft het ontwikkelen en versterken van digitale vaardigheden van toekomstige én huidige werknemers. Onder meer via het Digitaal Centrum Oost-Groningen wordt daaraan gewerkt.

Het Rijk stelt voor de eerste investeringsbehoefte uit het Masterplan Campussen op korte termijn €500.000 beschikbaar. In totaal is € 50 miljoen beschikbaar. In december 2023 is het Masterplan Campussen vastgesteld. Dit masterplan dient als basis voor een langjarige ontwikkeling en versterking van het kennis- en innovatie ecosysteem van de regio Groningen, rekening houdend met de rest van de noordelijke regio. In het masterplan zijn diverse actielijnen voor de korte de langere termijn geformuleerd, die al in 2024 van start gaan. Daarmee ondersteunen we goed lopende initiatieven uit de regio en is er ook ruimte voor nieuwe initiatieven. Voorbeelden van dergelijke samenwerkingen zijn de Zernike Advanced Processing faciliteit, de Universiteit van het Noorden en de campussen van Appingedam en het nieuwe stadsdeel De Suikerzijde, in de stad Groningen. Kennisinstellingen (van wetenschappelijk onderwijs tot middelbaar beroepsonderwijs) en bedrijven werken hier samen aan het verbinden van kennis en praktijk. Het mkb zet kennis om in producten en diensten met marktperspectief, met hulp van kennisinstellingen.

Naar een concrete agenda

- Voorzetting Programma (Masterplan) Campussen.
- Versterken van samenwerkingsverbanden tussen voortgezet, beroeps- en universitair onderwijs- en kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheden, zoals de innovatiewerkplaats.
- Toegang verbeteren tot het aanbod van doorlopende leerlijnen en leven lang ontwikkelen voor diverse doelgroepen.
- Ondersteuning van digitalisering in diverse sectoren waaronder landbouw, energie, gezondheidszorg en in het mkb.

3.5. Een sterk ondernemings- en vestigingsklimaat en een sterk mkb

De versterking van de economische structuur moet iedereen ten goede komen: ondernemers en inwoners. Er is een breed en toegankelijk aanbod aan instrumenten voor met name het midden- en kleinbedrijf nodig om nieuwe bedrijvigheid en werkgelegenheid te creëren in zowel de kennissector als in praktische beroepen.

We willen versterken wat zich al heeft bewezen en stimuleren wat potentie heeft, gebiedsgericht, passend bij de kracht en kenmerken van deze gebieden. De regio, met Groningen als tweede ICT-stad en startup-stad van Nederland, focust op het verbeteren van de digitale infrastructuur en het stimuleren van digitalisering, waaronder kunstmatige intelligentie. Daarbij gaat het om diverse sectoren, zoals energie, gezondheid, en landbouw. Investeren in toekomstbestendige bedrijventerreinen maakt ook deel uit van de aanpak. Hiermee krijgt het mkb ruimte voor innovatieve en duurzame economische activiteiten, waaronder hoogwaardige maakindustrie, circulaire economie, waterstof en energietransitie, medische technologie, watertechnologie. De aanpak van dorpscentra en winkelgebieden maakt deel uit van het Programma (Masterplan) Regiocentra.

Naar een concrete agenda
Naast het instrumentarium dat het kabinet heeft toegezegd gaat het om:

- Ondersteuning van ondernemers in de vrijetijdseconomie en in de detailhandel.
- De 5.000 adressen in de provincie Groningen die nog niet zijn aangesloten op snel internet moeten deze mogelijkheid krijgen. Wanneer dat niet door de markt gebeurt, zal het Rijk hier een rol in nemen, of het Rijk en de regio samen, via de Economische Agenda.
- Een gezamenlijke aanpak ontwikkelen voor het realiseren van toekomstbestendige bedrijventerreinen door revitalisering en herprofilering van bestaande terreinen.
- Het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen met gerichte investeringen voor energietransitie, klimaatadaptatie, digitalisering en circulariteit, om daarmee de kansen te vergroten strategische internationale bedrijvigheid aan te trekken in de regio.
- Voortzetting Programma (Masterplan) Regiocentra.
- Het opnieuw inrichten van agrarische bebouwing die vrijkomt, op zo'n manier dat het landschap intact blijft of wordt versterkt.
- Het versterken van de winkelsector (retail) en het ondernemerschap in de regiokernen, zoals aangegeven in het Masterplan Regiocentra.

3.6. Hoogwaardige infra-structuur: bereikbaarheid en mobiliteit

Goede verbindingen tussen Groningen en de rest van Nederland en Europa zijn essentieel voor bereikbaarheid en ontsluiting en voor economisch perspectief. Groningen ligt strategisch tussen West-Europa en Noord-Duitsland, Scandinavië en de Baltische staten. Deze ligging biedt veel kansen voor internationale samenwerking. Die kansen vereisen robuuste infrastructuur (ook via het water) en goede verbindingen binnen de regio en met de economische kernzones in de rest van Nederland. Er worden in de regio al maatregelen uitgevoerd en er lopen diverse studies voor verbetering van de infrastructuur.

Naar een concrete agenda

- Voortzetting Programma (Masterplan) Zeehavens.
- De Rijksweg N33 wordt verbreed. Hiervoor trekt het Rijk in totaal € 395 miljoen uit, in aanvulling op de hiervoor al door de regio gereserveerde middelen.
- Passagiersvervoer op de spoorlijn Stadskanaal-Veendam (als mogelijke eerste fase van de aanleg van de Nedersaksenlijn). Het kabinet trekt € 85 miljoen uit voor het opnieuw in gebruik nemen voor passagiersvervoer op deze spoorlijn.

3.7. Landschap en ruimtelijke kwaliteit: regionaal kapitaal

Het landelijk gebied kan en moet een grote bijdrage leveren aan het behoud van biodiversiteit en aan reductie van broeikasgassen en stikstofuitstoot. En ook aan het vormgeven van klimaatadaptatie. Dat wil zeggen dat het bestand is tegen periodes van heel veel en juist erg weinig regen en helpt om de 'hittestress' tegen te gaan die kan optreden als het langdurig warm en droog is. Door realisatie van de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied wordt een structurele bijdrage aan het herstel van het Gronings cultuurlandschap geleverd. Dat is goed voor biodiversiteit, duurzame waterhuishouding, het klimaatbestendig maken van de provincie en een gezonder en minder belastend voedselsysteem. Ook de energietransitie en de innovaties in de landbouw hebben flinke ruimtelijke consequenties.

Dat maakt het noodzakelijk om vanaf het eerste begin in het denken over ruimtelijke veranderingen te zorgen voor het betrekken van ontwerpers van hoog niveau. Dan kan bijvoorbeeld door het College van Rijksadviseurs in te schakelen, of de Rijksbouwmeester. Dat maakt ook duidelijk dat het landschap van Groningen van regionale én nationale waarde is.

Bij de veranderingsopgave waar we voor staan is het belangrijk ervoor te zorgen dat wat van waarde is behouden blijft of wordt versterkt, en dat inwoners, boeren en andere betrokkenen zich herkennen in soms onvermijdelijke veranderingen en ingrepen. Dat vraagt om keuzes, slimme combinaties en innovaties, én om een goede maatschappelijke dialoog, want de ruimte is beperkt. Niet alles kan overal. De zogeheten NOVEX-aanpak kan hierbij helpen. De regio kent twee NOVEX-gebieden. Dat zijn de Regio Groningen-Assen en de Regio Groningen (tussen stad en wad), die elkaar deels overlappen. Voor deze gebieden maken de betrokken overheden gezamenlijk een gebiedsperspectief. Dat bevat een visie op een toekomstbestendige en aantrekkelijke woon-, werk- en leefomgeving, in samenhang met de grote opgaven zoals op het gebied van water, bodem en natuur. De Economische Agenda financiert een deel van dit programma (zie Masterplan Zeehavens).

Naar een concrete agenda

- Uitvoering van maatregelen die voortkomen uit de nader op te stellen ontwikkelperspectieven vanuit de NOVEX-gebieden 'Groningen-Assen' en 'Groningen' en het Programma (Masterplan) Zeehavens.
- Landschapsherstel dat rekening houdt met de grote opgaven op het gebied van bodem en water en ook van waarde is voor recreatief gebruik.
- Verder ontwikkelen van innovatieve concepten voor de kustbescherming. Voorbeelden zijn de dubbele dijk en zilte teelten.
- Ecologisch herstel van het Eems-Dollard estuarium door het verwijderen van slib. Door dit slib te gebruiken om landbouwgronden op te hogen gaan we de effecten van bodemdaling tegen. Met het in ontwikkeling zijnde programma Groeidelta willen we een vervolg geven aan de uitgevoerde pilots.
- Aanpassingen van het watersysteem om perioden van droogte en wateroverlast goed te kunnen doorstaan.

4 Organisatie en financiën

4.1 Economische Agenda

De Economische Agenda biedt Groningen (inclusief Noord-Drenthe) eenmalig de kans om extra impulsen te geven aan de economische ontwikkeling van de regio en een bijdrage te leveren aan landelijke en mondiale (maatschappelijke) uitdagingen.

Voor deze agenda komt een langjarige financieringsstroom beschikbaar van € 100 miljoen per jaar voor 30 jaar, voorafgegaan door een eenmalig startkapitaal van € 250 miljoen. Daarnaast komen middelen beschikbaar voor infrastructuur (verbreding van de N33, aanleg mogelijke eerste fase Nedersaksenlijn) en voor ondersteunende partijen in het economische veld (o.a. Economic Board Groningen en de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij).

Onze inhoudelijke ambitie en de omvang van de agenda vragen om een passende manier van samenwerken, organiseren en aanpakken. In dit hoofdstuk beschrijven we de benodigde vormen van uitvoering, de organisatie daarvan en hoe we in het opstellen van de Economische Agenda van A naar B komen.

Periodiek wordt via de Staat van Groningen bezien of de agenda moet worden aangepast en aangevuld en of de realisatie van de doelen voldoende op koers ligt. Daarbij zal ook steeds toetsing plaatsvinden op samenhang met de andere pijlers uit Nij begun en of voldoende wordt bijgedragen aan brede welvaart. De Economische Agenda is ook het beoordelingskader voor de landelijke en regionale volksvertegenwoordigers, bestuurders en vertegenwoordigers van maatschappelijke partijen en kennisinstellingen.

Een Economische Agenda voor duurzame groei
In de kabinetsreactie Nij begun zijn concrete maatregelen en investeringen aangekondigd. De hieronder genoemde maatregelen en investeringen vanuit het Rijk worden nader uitgewerkt in samenwerking met de regio.

- Groningen wordt de waterstofprovincie van Nederland waar ten minste 33% van de te realiseren wind op zee aanlandt;
- Het Rijk investeert in biobank Lifelines en het kenniscentrum Healthy Ageing;
- Er komt 15 miljoen beschikbaar voor het verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat in Groningen; waarvan 10 miljoen voor extra inzet door NOM en EBG en 5 miljoen voor het verbeteren van de toegang tot kapitaal;
- Er komt 50 miljoen beschikbaar voor regiodeals waarvoor inmiddels aanvragen zijn ingediend voor onder andere de masterplannen Oost-Groningen en Regiocentra;
- Er komt 50 miljoen beschikbaar voor de doorontwikkeling van het Masterplan Campussen;
- Er komt 100 miljoen beschikbaar voor het aantrekken van strategische (internationale) bedrijvigheid;
- Het Rijk investeert in de regionale bereikbaarheid met de aanleg van Veendam – Stadskanaal als mogelijke eerste fase Nedersaksenlijn en de verbreding van de N33;
- Voor de uitvoering van (een deel van) de Economische Agenda wordt een eenmalig geldbedrag van € 250 miljoen aan het NPG toegevoegd. Daarnaast komt vanaf 2026 jaarlijks € 100 miljoen beschikbaar waarvan een substantieel via het Nationaal Programma Groningen. Mogelijk vraagt dit om aanpassing van de bestuurlijke inrichting en de wijze van besturen (governance) en de rechtsvorm van het NPG.

4.2. Uitvoering

De Economische Agenda bevat opgaven en uitdagingen die passen bij bestaande verantwoordelijkheden van overheden en ondersteunende organisaties. Zij kennen de vraag, hebben bestaande instrumenten en zijn bekend en vertrouwd met de lokale economie. Opgaven rondom vestigingsklimaat, infrastructuur, het landelijk gebied, gebiedsontwikkeling en bedrijventerreinen, ondersteuning mkb en accountmanagement zijn bij hen in vertrouwde handen. Op het gebied van lokale en regionale economie hebben gemeenten, provincie, ondersteunende organisaties en verschillende samenwerkingsverbanden veel expertise. Waar mogelijk stellen we deze organisaties in staat om binnen de kaders van de Economische Agenda hun bijdrage te intensiveren. Zo versterken we wat we hebben en wat goed gaat.

Maar de uitvoering van de Economische Agenda vraagt meer dan intensivering van wat we al hebben. Immers: ‘als we doen wat we deden, krijgen we wat we kregen’. En dat is onvoldoende. Met de Economische Agenda hebben overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven een gedeelde verantwoordelijkheid om de ambities die we al een tijd hebben, daadwerkelijk en versneld te realiseren. Dat vraagt naast bestaande samenwerkingsverbanden, ook om andere, nieuwe vormen van samenwerking waarin ook de inbreng van inwoners is geborgd. De uitdaging is te komen tot een samenhangende structuur, die deze samenwerking faciliteert en bevordert. Zodanig dat met inbreng van alle betrokken partijen iedereen verantwoordelijkheid kan nemen voor strategie, projectontwikkeling en uitvoering van de Economische Agenda.

Het vraagt ook om een gezamenlijk beoordelingskader van de criteria waaraan voorstellen voor programma’s en projecten moeten voldoen zodat ze duurzaam bijdragen aan het ondernemings- en vestigingsklimaat en aan versterking van de economische structuur van de regio. Zodat ze aantrekkelijk zijn voor kennispartijen en bedrijven om aan deel te nemen. En zodat de grote publieke investeringen resulteren in merkbare opbrengsten voor de inwoners van Groningen en Noord-Drenthe. Het bezien en afstemmen van deze criteria is ook een rol voor de kwartiermaker.

4.3. Uitvoeringsorganisatie Economische Agenda

Voor een deel van de uitvoering van de kernopgaven uit de Economische Agenda gaan we een gezamenlijke uitvoeringsorganisatie inrichten. Deze organisatie gaat op basis van een gedeelde visie en langdurige betrokkenheid van overheden (regionaal en nationaal), bedrijfsleven en kennisinstellingen zorgen voor een gezamenlijke en slagvaardige uitvoering.

In de te bouwen uitvoeringsorganisatie geven we vorm aan de vernieuwde (hechte) samenwerking van overheden (regionaal, nationaal, en binnen de regio), kennisinstellingen en bedrijfsleven. Met behoud van de specifieke rollen voor overheid, bedrijven en kennisinstellingen kenmerkt deze aanpak zich door een innovatieve, ondernemende invalshoek, regievoering, partnerschap, uitvoeringskracht, lange termijnperspectief, risico-acceptatie en aandacht voor branding/merkmanagement. Vanzelfsprekend vindt dit plaats binnen democratisch vastgestelde kaders en vereist de besteding van publieke middelen ook publieke verantwoording.

We hebben al ervaring met samenwerken en gezamenlijk uitvoering geven aan ambities. Maar het kan beter. Op verzoek van het Algemeen Bestuur van Nationaal Programma Groningen is onderzocht hoe in Groningen de samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven op economisch terrein geïntensiveerd kan worden. Ook in het Masterplan Campussen worden stappen gezet om met overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven gezamenlijk te investeren in campusontwikkeling.

Inspirerende voorbeelden buiten Groningen
In Nederland zijn op verschillende plekken succesvolle voorbeelden aanwezig van intensieve samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven: Eindhoven *(Brainport)*, Twente (Twente Board) en Zuid-Limburg (Brightlands).

Wat deze samenwerkingsverbanden kenmerkt is een gemeenschappelijke strategie en uitvoering van deze strategie via ontwikkelmaatschappijen in publiek eigendom. Met de Economische Agenda hebben we de ambitie om de samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen op eenzelfde manier vorm te geven.

Voorop staat dat de uitvoeringsorganisatie maatschappelijke meerwaarde moet organiseren en dat daarmee publieke middelen tot publieke opbrengsten leiden. Uitgangspunt is bovendien dat de uitvoeringsorganisatie aan zes basiscriteria voldoet, zoals onderscheiden en toegelicht in het rapport 'Aan het stuur voor de regio'[4]:

Samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen ('triple helix')
- Democratische inbedding
- Risicodeling
- Betrokkenheid van het Rijk
- Functiescheiding
- Stabiliteit

Wat moet de uitvoerings-organisatie tenminste kunnen?
- Participeren in investeringen en/of projecten
- Opdrachten geven
- Subsidies verlenen

De precieze vorm van de benodigde uitvoeringsorganisatie voor de Economische Agenda voor Groningen (en Noord-Drenthe) wordt ontwikkeld in 2024. In de kern is de beoogde hoofdstructuur van de te realiseren uitvoeringsorganisatie als volgt[5]:

1 Bestuurlijke sturing op het niveau van de totale opgave (strategievorming)
2 Regie en coördinatie organiseren op de totale opgave (operationalisering)
3 Slagvaardige uitvoering in thematische coalities/publiek-private samenwerking (uitvoering via deelnemingen)

Hoe gaat dit in zijn werk?
Met een uitvoeringsorganisatie maken we nieuwe vormen van samenwerking mogelijk. Die worden gezamenlijk verkend. Een mogelijk voorbeeld: een uitvoerings-organisatie kan in start-ups investeren via een zogenoemd 'revolverend fonds.' Dat is een fonds voor leningen die worden terugbetaald, zodat het geld telkens opnieuw kan worden gebruikt.

Een ander mogelijk voorbeeld is dat overheden het publieke belang in een consortium van ondernemingen verstevigen door aandeelhouder te worden in plaats van een subsidie te verstrekken. Per sector en project zal de organisatie bezien welke vormen van samenwerking mogelijk of wenselijk zijn.

Bij de selectie van concrete projecten wordt gelet op onder meer: brede welvaart-seffecten, de betrokkenheid van het regionale en lokale bedrijfsleven (mkb), meerwaarde door samenwerking met andere geldbronnen, het aandeel privaat kapitaal in de totale investering, toekomstbestendigheid/duurzame exploitatie, de mogelijkheden budgetten in te zetten via een revolverend fonds en de bijdrage aan de realisering van de inhoudelijke doelstelling.

[4] Aan het Stuur, voor de regio. Governance alternatieven voor het NPG binnen de Economische Agenda; Rijksuniversiteit Groningen - Campus Fryslân, Oktober 2023

[5] Dit is vergelijkbaar met de opzet van Brainport Eindhoven. Daar is de vorm gekozen van een gemeenschappelijke regeling met gemeenten, een stichting met overheden/kennisinstellingen/bedrijven en een overheidsonderneming met publieke aandeelhouders.

4.4 Proces 2024 – 2025

We werken geleidelijk toe naar een nieuwe organisatie. Tot die is ingericht benutten we bestaande organisaties voor de realisatie van kansrijke en urgente initiatieven, waarvan we weten dat ze onderdeel worden van de Economische Agenda:

1 Voor een aantal opgaven van de Economische Agenda - zoals versterking van bestaand economisch beleid en het thema landelijk gebied - verlopen investeringen via bestaande structuren en organisaties, waaronder overheden.

2 Een ander deel van de Economische Agenda verloopt via een in te richten gezamenlijke uitvoeringsorganisatie. We verlenen opdracht aan een externe partij voor het ontwerp van deze uitvoeringsorganisatie en voorbereiding van de besluitvorming hierover. Belangrijk aandachtspunt hierbij is de rol en positie van Nationaal Programma Groningen en alles wat daarmee samenhangt in bestuurlijke en organisatorische zin. Daarnaast wordt de vormgeving van duurzame samenwerking tussen de regio en de (departementen van de) nationale overheid meegenomen.

3 We starten nu alvast met werken vanuit de principes van de beoogde uitvoeringsorganisatie. We bundelen onze krachten/expertise, benutten bestaande samenwerkingsverbanden als de NOM, de EBG en het SNN, en vullen die waar nodig aan om projecten te realiseren. Concreet denken wij hierbij aan de ‘masterplannen’ en ‘baanbrekers’.

4 In de ontwikkelfase van de Economische Agenda is financiering voor programma’s en projecten mogelijk via onder meer het provinciaal programma van het Nationaal Programma Groningen en op onderdelen ook al via Nij begun. Daarbij valt te denken aan de Regiodeals en het Masterplan Campussen.

Bijlage: geraadpleegde bronnen

Basisdocumenten

1 *Ereschuld: herstel en perspectief voor Groningen.* Groningen, maart 2023.
2 *Nij begun. Op weg naar erkenning, herstel en perspectief.* Den Haag, 25 april 2023.

Inhoudelijke stukken: Economische visies

3 *RIS3 voor Noord-Nederland 2021 - 2027: Research- en Innovatiestrategie voor slimme specialisatie.* Samenwerkingsverband Noord-Nederland, 2020.
4 *Metropoolregio Groningen: Koploper in transities. Strategische Agenda Akkoord van Groningen 2022 – 2026.* Groningen, januari 2022.
5 *Kadernotitie*, Universiteit van het Noorden, 2020.
6 *Diversity of transition. Kennisagenda op hoofdlijnen.* Universiteit van het Noorden, 2021.
7 *Plan voor de Groningers*. April 2023.
8 *Strategische Visie Vrijetijdseconomie provincie Groningen 2021-2030.* Groningen, 2020.
9 *Strategische visie vrijetijdseconomie Oost-Groningen 2021 – 2030.* Gemeenten Veendam, Oldambt, Pekela, Stadskanaal en Westerwolde, 2020.
10 *Ruimtelijk-economisch perspectief A7/N33-regio.* Groningen. H+N+S Landschapsarchitecten en Stichting Libau in opdracht van de provincie Groningen en de gemeenten Midden-Groningen, Veendam en Oldambt, 2022.

Aanvullende onderzoeken

11 *Bidbook Nedersaksenlijn.* Stichting Nedersaksenlijn, november 2022.
12 *Bouwstenen voor het Deltaplan. Noordelijk Nederland en het stedelijk netwerk Nederland beter verbonden.* Berenschot, in opdracht van de provincies Drenthe, Flevoland, Fryslân en Groningen en de gemeenten Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden, april 2021.
13 *Contourennotitie Nota Ruimte.* Rijksoverheid, 30 september 2023.
14 BBO-rapport bouwstenen en economische visie Oost-Groningen.
15 Hoofdrapport toekomstbestendigheidsonderzoek bedrijventerreinen Groningen.
16 Ontwikkelzones voor grootschalige bedrijven 2021.
17 Behoefteraming bedrijventerreinen provincie Groningen 2023.
18 Advies vervolgstappen circulaire bedrijventerreinen.
19 *Transitie Landelijk Gebied Groningen. 'Stand van zaken document',* Groningen, juni 2023.
20 *Programma Noordzee 2022-2027.* Rijksoverheid, 18 maart 2022.
21 Rijksuniversiteit Groningen, Aan het stuur, voor de regio.
22 Rijkuniversiteit Groningen, Naar meer dan de som der delen.

Overige inhoudelijke stukken

23 *Toekomstagenda Groningen.* Den Haag/ Groningen, 3 februari 2021.
24 Masterplan Campussen.
25 *Thematisch programmaplan Nationaal Programma Groningen.* Provincie Groningen, 23 juni 2020.
26 *De toekomst van Groningen: Noord-Nederland als motor voor nationale energietransitie.* New Energy Coalition/ Groningen Seaports, 3 april 2023.
27 Statenvoorstel Provinciaal programma-plan Nationaal Programma Groningen.
28 *Toekomstbeeld. Visie van inwoners op de toekomst van Groningen in 2040.* Nationaal Programma Groningen, 2021.
29 *Provinciaal programmaplan Nationaal Programma Groningen 2024 – 2029.* Groningen, december 2023.

Colofon

Dit concept startdocument is opgesteld onder verantwoordelijkheid van een werkgroep van Groninger gemeenten en waterschappen, de provincie Groningen, Nationaal Programma Groningen en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Samenstelling en redactie: Bureau PAU, in samenwerking met Hajema Communicatie
Fotografie: Beeldbank Marketing Groningen
Vormgeving: G2K Creative Agency
Groningen/Den Haag, 22 december 2023

Nieuw perspectief
voor Groningen